
РОЗДІЛ II

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У ПОЗАШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

УДК 37.091.33-027.22:37.091.27:34](477)

Михайло Зуєв,
м. Київ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС-ЗАХИСТ НАУКОВО- ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ В ГАЛУЗІ ПРАВА

В статті проаналізована роль всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учеників-членів МАН в доуніверситетській правовій підготовці одарених старшокласників. Всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт проводиться в 64 секціях 12 наукових відділень, в т.ч. і по напрямку гуманітарних наук – правознавство. Інформірованість про ролі такого всеукраїнського масового заходу з дітьми, як конкурс-захист МАН, в цільовій підготовці в області права одарених учасників старших класів к поступленню в вищі навчальні заклади, дозволить майбутнім абітурієнтам полегшити процес підготовки к вступительним іспитам, а також поглибити професійні знання, професійно самоопреділитися. Підготовка одарених дітей к участі в конкурсі-захисті МАН, а також само участі в конкурсі відкриває хороші можливості для учасників молоді, орієнтованої на отримання вищої освіти, особливо це стосується талановитої молоді, яка отримує доступ к цільовій підготовці к юридическим дисциплінам по вибраній спеціальності.

Ключевые слова: одаренная ученическая молодежь, конкурс-защита МАН, доуніверситетская правовая подготовка

This article analyzes the role of an all-Ukrainian scientific and research contest and presentation of the students and members of the Minor Academy of Sciences in a pre-university legal training of talented high-school students. The Ukrainian nationwide defense competition of research projects holds in 64 sections of 12 scientific departments, including one of fields of human sciences – law. Highlighting the role of such All-Ukrainian mass event with children as MASU defense competition in purposeful preparing of gifted high-school students in fields of law for enrollment at universities, will allow to the future enrollees to ease

the preparation process of entrance exams and also to deepen professional knowledge and vocational self-determination. Training of gifted children for taking part in the MASU defense competition as well as participation in the contest opens great possibilities to the school youth, oriented to higher education, especially it applies to talented youth which receive access to targeted juridical preparation in the chosen specialty.

Key words: *pre-university legal training, talented high-school students, scientific and research Minor Academy of Sciences.*

В Україні впродовж тривалого історичного періоду накопичено значний досвід профільного навчання обдарованих дітей. Так, за часів СРСР обдаровані діти навчалися у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням окремих предметів (відповідно до Закону «Про зміцнення зв'язку школи з життям та про дальший розвиток системи народної освіти в СРСР»).

Сьогодні педагогічна громадськість нашої країни відзначає значну активізацію діяльності у роботі з обдарованими дітьми. Участь обдарованих і талановитих дітей у міжнародних тематичних конференціях, форумах та з'їздах підтверджує той факт, що Україна володіє ефективною системою пошуку і підтримки обдарованих дітей, що динамічно розвиває. Однією з форм доуніверситетської підготовки в галузі права обдарованих учнів в Україні є позашкільна діяльність.

В Україні функціонує Мала академія наук (далі – МАН) – система сприяння професійній орієнтації талановитої, обдарованої учнівської молоді, підготовки освічених, високопрофесійних, глибоко вмотивованих фахівців, зокрема і в галузі права.

Підготовка обдарованих дітей до участі у конкурсі-захисті МАН, а також участь у ньому здобуття відкриває гарні можливості для учнівської молоді, орієнтованої на вищої освіти, особливо це стосується обдарованої молоді, яка отримує доступ до цільової підготовки з юридичних дисциплін за обраною спеціальністю.

Основу вітчизняних теоретичних досліджень обдарованості було закладено Н. Лейтесом, В. Ананьєвим, Б. Тепловим, О. Ковальовим, В. Мясичевим та ін.

Проблему цілеспрямованої підготовки учнів старших класів до вступу у вищі навчальні заклади досліджували М. Козяр, В. Костенко, П. Сікорський, А. Фурман, В. Стадова, Л. Григорчук, Н. Ципюк, В. Федяєва. Особливості її здійснення на підготовчих відділеннях вищих навчальних закладів розкриті у дослідженнях С. Кашина, І. Кондратюк, Л. Мамаєва, В. Таран та ін.

Окремі аспекти підготовки учнів до вибору та оволодіння певною професією у взаємодії ЗНЗ та ВНЗ знайшли відображення у працях В. Бичкової, Л. Григорчука, Н. Матяш, Л. Ройко, Т. Становської, О. Турініної, В. Федяєвої та інших дослідників. Проблеми поглибленого вивчення права у профільних класах середньої школи, профільних коледжах та ліцеях розглядалися такими вітчизняними науковцями, як В. Сущенко, І. Котюк, О. Котюк, І. Максимова, О. Наровлянський, І. Омельченко, С. Ратушняк, Т. Ремех, Н. Ткачова, А. Ришелюк, І. Усенко.

Метою статті є висвітлити роль всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН у довузівській правовій підготовці обдарованих старшокласників.

Відповідно до психологічних словників обдарованість – це високий рівень задатків, схильностей, що є результатом і свідченням високого рівня інтелектуального розвитку особистості. Існує загальна і спеціальна обдарованість. Оскільки обдарованість виявляється у конкретних психічних процесах, розрізняють моторну, сенсорну, перцептивну, інтелектуальну обдарованість тощо [1].

Обдарований старшокласник – це учень, який вирізняється серед однолітків реальними, яскравими досягненнями в тій чи іншій діяльності (або виявляє певні здібності). Обдарованість, як правило, визначають шляхом вивчення сфери її прояву, інтелектуальних можливостей, реалізації здібностей, рівня фізичного розвитку, мотиваційного обґрунтування. Тобто, діагностика обдарованості виявляється за результатами продуктивної діяльності (підсумки олімпіад, конкурсів-захистів науково-дослідних робіт, змагань, дані психолого-педагогічних обстежень). Ще в давні часи Платон обґрунтував залежність державних успіхів від селекції обдарованих індивідів [2].

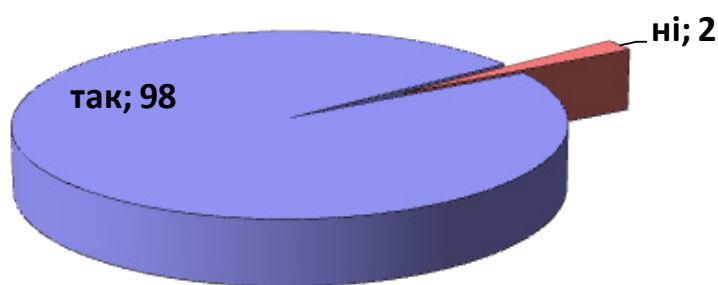
Психолог Муніра Хуссейн вважає, що одні діти можуть бути творчо обдарованими – мати багату уяву, а інші – можуть бути обдарованими у спорті та образотворчому мистецтві або проявляти неординарні лідерські якості. Головним фактором, що визначає обдарованість, на думку дослідниці, є якість інтелекту [3].

Одним із важливих завдань держави є задоволення актуальної потреби суспільства в неординарних творчих особистостях. Тому, раннє виявлення, виховання та підготовка до навчання у вищій школі обдарованих і талановитих дітей є одним із головних завдань системи освіти. Обдаровані діти мають потребу в знаннях, яскраво виражений інтерес до певної галузі знань. Підготовка обдарованих і талановитих дітей – це тривалий процес.

За сучасних умов постає необхідність підтримки обдарованих дітей на етапі навчання у загальноосвітньому навчальному закладі для забезпечення максимального розвитку та вдосконалення їхніх здібностей з метою отримання ними якісних, поглиблених знань, підготовки до вступу у ВНЗ. З цією ж метою діють державні програми, запроваджено іменні стипендії переможцям міжнародних та всеукраїнських олімпіад, всеукраїнського конкурсу наукових робіт учнів – членів Малої академії наук України тощо.

Враховуючи важливу роль, що відіграють державні освітні програми щодо підготовки майбутньої наукової зміни Президент України Віктор Ющенко зазначив: «Якщо ми хочемо виграти завтрашній день, то зробимо це лише завдяки високоякісній освіті» [4].

Під час дослідження проведеного Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України у 2013 році 98 % керівники ЗНЗ сказали про те, що вихованці навчального закладу мають можливість брати участь у конкурсах, олімпіадах, виставках, змаганнях тощо. І відповідно 2 % респондентів не підтвердили наявності такої можливості в учнів (див. діаграму 1) [5].

Діаграма 1. Поділ відповідей керівників ЗНЗ на питання: «Чи мають можливість вихованці вашого навчального закладу брати участь у конкурсах, олімпіадах, виставках, змаганнях тощо?»

Діяльність закладу позашкільної освіти Малої академії наук України можливо розглядати, як елемент довузівської правової підготовки обдарованої учнівської молоді.

Мала академія наук України – це освітня система, що забезпечує організацію та координацію науково-дослідницької діяльності учнів, створює умови для їх інтелектуального, духовного, творчого розвитку та професійного самовизначення, якісне та поглиблене вивчення ними різних навчальних предметів, сприяє нарощуванню наукового потенціалу країни [6].

Але, МАН – це не тільки сходинка до життєвого та професійного самовизначення, але й серйозний крок до великої науки. Співпраця з науковими і вищими навчальними закладами надає можливість слухачам МАН України отримати глибокі і міцні знання з профільних предметів, забезпечити додаткову освіту, прищепити навички експериментальної та науково-дослідницької діяльності, сприяти самовизначенню щодо майбутньої професії. Особистісно-діяльнісна система професійної орієнтації дітей і молоді завдяки формуванню активно-позитивного ставлення до професії забезпечує через практичну діяльність розвиток знань та базових (фундаментальних) умінь та необхідних у майбутньому професійно важливих якостей [7]. Організація у МАН численних освітніх проєктів, спрямованих на розкриття інтелектуального потенціалу підростаючого покоління, створюють навчально-виховний простір для формування наукової еліти нації.

Основною складовою системи виявлення, розвитку та підтримки здібних до наукової діяльності учнів є всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України. З часів формування перших малих академій наук конкурс був стрижнем залучення учнівської молоді до науково-дослідницької діяльності в Україні, більш масовим та значущим заходом МАН України. У сучасній педагогіці визнано, що навчання має бути побудовано на активній діяльності учнів [9], а це, на думку сучасних вчених педагогів, таких як, Я. Лернер, Я. Пономарьов, С. Гончаренко, А. Хуторський та ін., передбачає розвиток дослідницьких здібностей учнів [10].

Навчально-виховний процес у МАН України організовано за науковими профілями, відділеннями та секціями, реалізуючи, таким чином, можливості для розвитку здібностей обдарованих дітей практично за всіма напрямками науки, у тому числі, в галузі права.

Підготовка у секції МАН «Правознавство» відіграє значну роль у створенні підґрунтя для інтелектуального розвитку обдарованої учнівської молоді, її загальнонаукового становлення, професійного самовизначення та довузівської підготовки в галузі права. За допомогою науково-дослідницької діяльності учень засвоює певні моральні (ціннісні) проблемно-цільові установки, методи творчого пошуку. Як доводить аналіз організації навчально-виховного процесу в МАН, більш значущим для її учнів у виборі певних напрямів діяльності є:

- вибір життєвих поглядів, позицій, особистісних цінностей;
- розвиток власних пізнавальних сил і, у зв'язку з цим, вміння оцінити власні пізнавальні можливості, особливості пізнавальної діяльності, виявлення пізнавальних ініціатив;
- вибір майбутньої професійної діяльності і відповідно до цього – професійне самовизначення;
- вибір середовища розвитку, спілкування, кола однодумців, з якими підліток готовий контактувати [8].

При цьому для кожного юного дослідника в галузі права науковими керівниками розробляється індивідуальний шлях творчого розвитку, що містить наступні складові:

- проектування мети, завдань у змісті науково-дослідницької діяльності та засобів її реалізації;
- визначення навчальних завдань, джерел інформації, видів домашніх завдань щодо поглибленого вивчення означеної тематики, видів і термінів звітності про науково-дослідницьку та пошукову діяльність;
- обговорення можливих варіантів індивідуалізації окремих завдань за окремою тематикою;
- планування індивідуального освітнього маршруту старшокласника, орієнтованого на професійне самоствердження особистості, його підготовку до подальшого навчання у ВНЗ.

Також, з метою кращої підготовки учні-члени МАН мають можливість брати участь в індивідуальних та групових консультаціях із фахівцями в галузі юриспруденції.

Перебування в умовах інтелектуального середовища, можливість спілкування з провідними вченими України, вчителями, експертами у галузі права, ровесниками, які поглиблено вивчають юридичні дисципліни, досліджують актуальні правові проблеми, дозволяє учню знайти власний життєвий і професійний шлях, зайняти відповідальну громадянську позицію, поглибити власні знання в галузі права, належно підготуватися до вступу до ВНЗ відповідного профілю.

Унаслідок зміцнення авторитету конкурсу-захисту в 2006 році було засновано щорічні стипендії Президента України переможцям III-го етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України [11]. В цілому з 2006 року кращим вихованцям МАН було призначено 960 стипендій Президента України.

Динамічність і гнучкість МАН України у формуванні належного науково-освітнього середовища для повноцінного розкриття інтелектуальних талантів обдарованої молоді забезпечує стабільне розширення переліку наукових відділень і секцій, за якими

проводиться конкурс-захист. Якщо у 1983 році він проводився у 4 наукових відділеннях, то у 2014 році його фінальний етап організовано у 64 секціях 12 наукових відділень, у т.ч. й за напрямком гуманітарних наук – *правознавство*.

З 1994 року запроваджено триступеневе проведення конкурсу-захисту – районний (I-й ступінь), обласний (II-й) та всеукраїнський (III-й), що мотивовано основним завданням МАН України – створити рівні умови для участі у цьому інтелектуальному змаганні всім учням незалежно від місця проживання.

Терміни, місце та умови проведення I-го та II-го ступенів конкурсу визначаються та затверджуються департаментами (управліннями) освіти і науки обласних та міських державних адміністрацій відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 22.09.2011 № 1099.

На всеукраїнському рівні загальне керівництво проведенням конкурсу-захисту здійснює Міністерство освіти і науки України, на регіональному – обласні, районні (міські) відділи (управління) освіти. Загальну координацію організації конкурсу-захисту здійснює Національний центр «Мала академія наук України» та регіональні малі академії наук учнівської молоді.

У конкурсі беруть участь учні 9–11 класів загальноосвітніх навчальних закладів та учні (вихованці, слухачі) відповідного віку. Учні готуються до участі в конкурсі-захисті протягом тривалого часу, вдосконалюючи при цьому власні знання та навички. Під час проведення конкурсу знання учасників оцінюються за результатами навчальних досягнень з базової дисципліни, захисту науково-дослідницької діяльності.

Знання учнів в галузі права, які вони отримують при підготовці до конкурсу-захисту, під час додаткових занять з науковими керівниками МАН, а також під час заходу, дають значну перевагу перед іншими учасниками вступної компанії до юридичних ВНЗ України та Європи. Необхідно зазначити, що переможці конкурсу-захисту отримують також відчутні переваги при вступі до ВНЗ перед іншими абітурієнтами, оскільки переможцям конкурсу МАН нараховуються додаткові бали в залежності від місця що вони посіли на конкурсі-захисті та ВНЗ, який самостійно визначає умови вступу [12].

Учні, які подали цікаві й актуальні наукові дослідження, виходячи з основних тенденцій та перспектив розвитку сучасної науки та продемонстрували найвищий рівень теоретичних знань на I-му, II-му ступені конкурсу, стають учасниками фінального (всеукраїнського) етапу конкурсу-захисту.

Високий науковий рівень організації конкурсу-захисту забезпечують професіоналізм і компетентність журі конкурсу-захисту, склад якого формується з провідних фахівців відповідного наукового напрямку.

Атмосфера здорової конкуренції, інтенсивного предметного спілкування, постійної міжособистісної взаємодії, що притаманна конкурсу-захисту, спонукає учнів до самопізнання, самореалізації та самоідентифікації.

Для отримання вищої освіти (за підсумками аналізу вступу до ВНЗ та результатів незалежного оцінювання) переможці Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН України 2014 року обрали престижні вищі навчальні заклади України та інших країн.

Студентами вищих навчальних закладів столиці стали 384 переможців Всеукраїнського конкурсу-захисту, а саме:

- Київського національного університету імені Тараса Шевченка 168 осіб;
- Національного технічного університету України «КПІ» 93 особи;
- Київського національного економічного університету імені В. Гетьмана 13 осіб;
- Національного університету «Києво-Могилянська академія» 31 особа;
- Національного медичного університету імені О. Богомольця 25 осіб;
- Національного авіаційного університету 11 осіб тощо.

Необхідно також зауважити, що є серед учнів-членів МАН України і такі, які майже більшістю обрали вищі навчальні заклади регіону, в якому проживають. Це такі області:

- Вінницька – 8 осіб із 48;
- Волинська – 10 осіб із 48;
- Дніпропетровська – 19 осіб із 37;
- Закарпатська – 18 осіб із 36;
- Запорізька – 10 осіб із 37;
- Львівська – 24 особи із 36;
- Одеської – 13 осіб із 33;
- Тернопільська – 9 осіб із 34;
- Харківська – 30 осіб із 44;
- Чернівецька – 17 осіб із 30 тощо.

Зауважимо також, що 46 переможців Всеукраїнського конкурсу-захисту 2014 року надали перевагу вищим навчальнимкладам інших країн.

У 2014 році 89,8 % МАНівців вступили на державну форму навчання, решта – зараховані за контрактом.

У секції «Правознавство» відділення «Філософії та суспільствознавства» фінального етапу конкурсу-захисту у 2014 році прийняли участь 25 обдарованих учнів старших класів з усієї країни, чотири з яких навчалися у 10 класі, а 21 учень – у 11 класі.

Якісним показником ефективності довузівської підготовки обдарованої учнівської молоді з правових наук у Малій академії наук України є той факт, що 17-ть обдарованих учнів одинадцятого класу, які брали участь у фіналі конкурсу-захисті 2014/2015 навчального року успішно вступили до юридичних факультетів, інститутів провідних вітчизняних закладів вищої освіти за бюджетним замовленням.

До юридичних ВНЗ зарахована не лише учнівська молодь, яка займалася у 2014 році в секції МАН «Правознавство», а також багато інших талановитих дітей з інших секцій МАН. З 1355 обдарованих учнів, які приймали участь у конкурсі, 82 учня успішно вступили до ВНЗ юридичного напрямку підготовки, тобто, 6 відсотків від загальної кількості учасників.

Таким чином, всеукраїнський конкурс-захист науково-дослідницьких робіт учнів – членів МАН України сприяє отриманню учнями старших класів, які вирізняються високими здібностями до інтелектуальної діяльності, якісних та поглиблених знань з юридичних дисциплін, а також підготовці до подальшого навчання у ВНЗ за вибраною спеціальністю. У зв'язку з цим, подальші дослідження будуть присвячені проблемам змісту та організації доуніверситетського навчання з правознавства обдарованих учнів старших класів, у тому числі такі, що дають змогу загальноосвітнім навчальним закладам підтримувати й розвивати партнерські стосунки з ВНЗ. Це відкриває можливості для учнівської молоді, орієнтованої на здобуття вищої освіти, особливо обдарованій молоді, яка отримує доступ до цільової підготовки за обраною спеціалізацією.

Використані літературні джерела

1. Психологічний словник [Текст] / За ред. В. І. Войтка. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.
2. Загарницька І. І. Педагог для обдарованої дитини: завдання і суперечності професійної підготовки [Текст] // Вісник ІРД. Серія «Філософія, педагогіка, психологія» : Збірник наукових праць / І. І. Загарницька. – К. Видавництво НПУ ім. Драгоманова, 2012 – Вип. 21. – С.31.
3. Munira Hussein. The gifted child [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://indiachildren.com/education/gifted.htm/>.
4. Мала академія наук, 2005: Тези наук.робіт [Текст] / М-во освіти і науки України. МАНУ// Упоряд.: Лісовий О. В. та ін. – К.: ТОВ «ДІА», 2006. – 370 с.
5. Моніторингове дослідження «Стан позашкільної освіти та позакласної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах» (І етап), що виконане Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти МОН України відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 620 від 28.05.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iitzo.gov.ua/rezultaty-monitorynhovyh-doslidzhen/>.
6. Положення про малу академію наук учнівської молоді, затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09.02.2006 № 90, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 лютого 2006 р. за № 172/12046. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06/>.
7. Мельник О. В. Зміст, форми та методи профконсультаційної роботи зі старшокласниками в процесі профільного навчання: Науково-метод. посіб. для вчителів [Текст] // АПН України; Інститут проблем виховання/ О. В Мельник. – К. : Педагогічна думка, 2008. – 59 с.
8. Ковбасенко Л. І. Методика виховної діяльності в Малій академії наук України [Текст] // Науково-метод. посібн. – вид. 2-ге, випр. й доп/ Л. І. Ковбасенко. – К.: ТОВ «Праймдрук», 2008, – 198 с.
9. Білоус С. Ю. Як розвинути в учня якості дослідника, або методика «дослідницьких ланцюжків» (на матеріалі фізики): Навч.-метод.посіб. [Текст] / С. Ю. Білоус. – Харків: Вид. гр.. «Основа», 2004. – 160 с.

10. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. – Випуск 7 [Текст] // І. С. Волощук та ін. – К.: ІОД, 2012. – 320с.

11. Указ Президента України від 4 липня 2005 року № 1013/2005 «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: //http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1013/2005//.

12. Умови прийому на навчання до вищих навчальних закладів України в 2015 році, затверджені наказом Міністерства освіти і науки України № 1172 від 15 жовтня 2014 року, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 04 листопада 2014 р. за № 1390/26167. // http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1390-14//.

УДК 373.5.017.4:331.101

Тетяна Пещеріна,
м. Київ

МАЛА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ, ЯК СЕРЕДОВИЩЕ САМОСТВЕРДЖЕННЯ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ

В статтє раскрывається роль Национального центра «Малая академия наук Украины» в создании системы поиска, развития и поддержки одаренных, способных к научной деятельности детей и молодежи. Автор приводит пример успешного опыта в деятельности МАН и обращает внимание на важности создания профориентационной среды в которой осуществляется утверждение собственного «Я» ученика как условие его самореализации.

Ключевые слова: *Малая академия наук Украины, одаренные дети, самоутверждение.*

The article reveals the role of the National Centre «Minor Academy of Sciences of Ukraine» (MAS) in formation of the system of search, development and support of gifted children and youth capable of scientific activity. The author gives example of successful experience in the MAS activities and draws attention to the importance of creating a career-oriented environment with the assertion of student's self-concept as a condition of his/her self-realization.

Key words: *Minor Academy of Sciences of Ukraine, gifted children, self-assertion.*

Сучасний світ розуміє значущість інтелектуального потенціалу для розвитку науки, мистецтва, інформаційних технологій, освіти тощо. Як зазначав Жан Жак Руссо, суспільство потрібно вивчати в людях, а людей у суспільстві: хто захоче окремо вивчати політику та мораль, той нічого не зрозуміє ні в тому, ні в іншому. Отже, кожна людина є індикатором розвитку суспільства, а суспільство створює умови для максимального розкриття потенціалу людини, обираючи своє майбутнє. Тому, кожна розвинена країна